

Ivo Lučić, *Škripari. Hrvatski pokret otpora u Bosni i Hercegovini od 1945. do 1951.*, Hrvatski institut za povijest, Zagreb, 2026., 359 str.

Knjiga *Škripari. Hrvatski pokret otpora u Bosni i Hercegovini od 1945. do 1951.* autora Ivice Ive Lučića objavljena je 2026. godine u Zagrebu u nakladi Hrvatskog instituta za povijest. Strukturu Lučićeve knjige čine *Predgovor* (str. 7-13), *Uvod* (str. 15-17), *Pogovor* (str. 281), *Prilozi* (str. 283-302), sažetci na hrvatskom (str. 303-306) i engleskom (str. 307-310) jeziku, popisi izvora i literature (str. 311-319), slikovnih priloga (str. 321-322), imena (str. 323-347) i mjesta (str. 349-357) te bilješka o autoru (str. 359). Tematika knjige razrađena je kroz šest poglavlja.

U prvom poglavlju *Uzroci nastanka pokreta otpora – narod protiv "narodne vlasti"* (str. 19-46) autor sažeto sumira okolnosti uspostave komunističke vlasti u završnim mjesecima rata i u godinama poraća. Lučić naglašava da je komunistički režim, iako deklarativno jugoslavenski, u stvarnosti bio izrazito prosrpski te da je od početka hrvatski narod označio kao "iskvareni" neprijateljski element koji treba "popraviti" svim raspoloživim sredstvima. Neoprostivi "griješi" Hrvata bio je njihova težnja za vlastitom nacionalnom državom, neovisno o režimu koji bi tu državu trebao uspostaviti. Akcije "liječenja nezdrave" kolektivne svijesti i političke orijentacije popraćeno je strahovitim zločinima, masovnim likvidacijama, zatvaranjima i materijalnim kažnjavanjima poraženih vojnika i njima lojalnih civila. Zbog takvih akcija režima, ubrzo je došlo do reakcije brojnih hrvatskih nezadovoljnika koji su se sklonili u planine ili šume i organizirali protukomunističku gerilu. Takve čete bile su prisutne širom novouspostavljene Jugoslavije, a mnoge od njih imale su korijene u lokalnim seoskim milicijama koje su organizirane još tijekom rata kako bi se mjesno pučanstvo samostalno obranilo ili pak oduprlo pokušajima prisilne mobilizacije koju su provodili ustaški i njemački vlastodršci. Osim hrvatskih, bile su aktivne četničke i muslimanske milicije i protukomunističke snage. Grupe otpora bile su posebno brojne u Hercegovini, jer je konfiguracija terena tih krajeva pogodovala gerilskom ratovanju. Hrvatski gerilci s jasnim političkim ciljem i uređenom vojnom organizacijom, uzdajući se u skorašnju intervenciju zapadnih saveznika i svojevrsni "križarski rat" demokracija

protiv "bezbožnog" komunističkoga totalitarizma, sami sebe nazivali su križarima. Kako su takve skupine uglavnom organizirane od pripadnika Hrvatskih oružanih snaga koji su se odbili predati, nerijetko su gerilci sami sebe nazivali i ustašama. Osim takvih uređenih skupina, postojale su brojne neimenovane grupe bez jasne ideološke i političke orijentacije, koje su na "odmetništvo" natjerane strahom od sveopće odmazde prosrpskih partizana ili jednostavno željom za preživljavanjem. Komunistički režim je i jednu i drugu vrstu gerilaca koji su se pojavili u Hercegovini uglavnom nazivao škriparima.

U poglavlju *Osnivanje Hrvatskog narodnog otpora i ustaško-križarskih postrojbi* (str. 47-166) Lučić donosi detaljan pregled djelovanja najvažnijih i najvećih škriparskih postrojbi u Hercegovini. Ovdje su obrađene okolnosti nastanka, vojevanja, preživljavanja i gušenja gerile koju je u ramskom području vodio Stjepan Sičaja Gegan, potom snaga koje su pružale otpor u Dalmaciji i Hercegovini pod vodstvom Mirka Kapulice te djelovanje Prvoga hercegovačkog (ustaško) križarskog zdruge. Autor obrađuje i životne sudbine najistaknutijih hercegovačkih gerilaca: Bože Mandića, Marijofila Mandića, Benke Penavića, Jozе Vidovića Busovače, Vinka Škrobe, Ivana Milasa i Nike Vladića te opisuje akcije i stradanja brojnih drugih škripara. Uz to, Lučić se dotiče i komunističkih akcija protiv gerilaca, načina djelovanja agenata i suradnika OZNE i UDBE te brojnih likvidacija, zatvaranja, kažnjavanja, maltretiranja i nasilnih preseljenja nedužnih civila osuđenih kao jataka odmetnutih postrojbi. Lučić ne zaboravlja spomenuti ni mnoge terorističke akcije gerilaca, u kojima su također stradavali civili koji su, što zbog straha, ucjene ili fatalističkih shvaćanja, što zbog karijerističkih pobuda, ipak prihvatili suradnju s komunističkim režimom.

Nadalje, u poglavlju *Manje gerilske skupine u Hercegovini* (str. 167-190) opisane su mnoge grupe škripara s malobrojnim članstvom, od kojih neke nisu vodile aktivan otpor, nego su se samo pasivno skrivale, što je u totalitarnom režimu koji zahtijeva apsolutnu lojalnost bilo jednako kriminalno. Autor u sljedećem poglavlju naslova *Politika "oštrog kursa" i represija "narodne vlasti"* (str. 191-208) pozornost prebacuje na obračune predstavnika režima s civilima koji su pomagali gerilce. Dok su neke žrtve doista bili jataci pokreta otpora, dotle je dio stradalih jednostavno tako etiketiran bez stvarne osnove kako bi se na taj način opravdala masovna umorstva nevinih hrvatskih

civila, kolektivnih neprijatelja jugokomunizma. Agenti komunističke političke policije gušili su istovremeno gerilsku borbu te su je koristili za manipulativnu politiku kažnjavanja Hrvata.

Poglavlje *Križarske organizacije po gradovima* (str. 209-235) tematizira stradanja svećenstva i redovništva Katoličke Crkve, koji su optuženi kao glavni krivci za oblikovanje antikomunističkoga mentaliteta bosanskohercegovačkih Hrvata. Uz katoličke klerike, zatvarani su i likvidirani brojni civili vjernici povezani s Crkvom. Komunistički vlastodršci su ih optuživali za organiziranje križarskih udruženja koji su zajedno s gerilcima radili na rušenju komunističkoga režima. Veze "križara" u gradovima i gerilaca u planinama nekada su bile stvarne, a češće izmišljene u montiranim sudskim procesima. Također, same križarske organizacije su u nekim slučajevima doista djelovale, a u drugim je njihovo postojanje konstruirano na osnovi brojnih apolitičnih udruženja kao što su crkveni zborovi ili molitvene skupine, kako bi se time opravdali obračuni vlasti s Crkvom i vjernicima.

U posljednjem poglavlju knjige, naslovljenom *Osnivanje i organizacija Odjeljenja zaštite naroda i Korpusa narodne odbrane* (str. 237-279) Lučić obrađuje temu osnivanja, organizacije i načina djelovanja dvaju režimskih organa koji su bili najaktivniji u borbi s hrvatskom protukomunističkom gerilom te u kažnjavanju i "preodgajanju" hrvatskoga naroda u cjelini. Rad agenata OZNE/UDBE bio je ispunjen zločinima koje su osuđivali i sami članovi partije i visoki državni funkcioneri, a koji su u službenim dokumentima nazivani jednostavno "greškama".

Naposljetku, u *Prilozima* (str. 283-302) autor na osnovi dokumenata OZNE donosi sažet popis svih komunistima poznatih gerilskih skupina diljem Bosne i Hercegovine te pregled akcija koje su izvodili gerilci netom nakon završetka Drugoga svjetskog rata.

Lučić u svojoj knjizi naglašava da je borba hrvatske protukomunističke gerile imala odlike tragedije, odnosno da je od samoga početka bila osuđena na propast zbog nepovoljnih geopolitičkih okolnosti. Gerilci su očekivali izbijanje svjetskoga rata između SAD-a, Velike Britanije i zapadnih saveznika protiv SSSR-a i njegovih socijalističkih marioneta. Međutim, zapadne su sile prihvatile, priznale i podržale postojanje komunističke Jugoslavije. U takvim je beznadnim

okolnostima tragični otpor gerilaca ovijen herojskom aurom. Taj heroizam održavao se podrškom i pomoći brojnih hrvatskih civila. Junaštvo gerilaca bilo je neostvarivo bez snažne antikomunističke orijentacije ukorijenjene u svjetonazore većine Hrvata. Hrvatski antikomunizam utjecao je na političko opredjeljenje Hrvata tijekom rata, na njihova masovna stradanja u poraću, na godine "kažnjeničkoga" života za vrijeme trajanja druge Jugoslavije te na mobilizaciju naroda u procesu rušenja komunističke tvorevine u Domovinskom ratu; a u postkomunističko vrijeme i dalje oblikuje politički razvoj i kolektivno sjećanje hrvatskog naroda. U takvoj kulturi sjećanja, škripari i križari i dalje su tragični heroji, kako su ih percipirali i mnogi njima suvremeni sunarodnjaci. Zbog toga knjiga *Škripari. Hrvatski pokret otpora u Bosni i Hercegovini od 1945. do 1951.*, danas može biti privlačna i zanimljiva brojnoj neznanstvenoj čitalačkoj publici. Uz to, sadržaj knjige ispunjen je imenima brojnih aktera s obiju sukobljenih strana, zbog čega mnogi čitatelji u njoj mogu pronaći i osobnu (obiteljsku) povezanost s obrađenom tematikom. S druge strane, povjesničaru koji ovoj temi pristupa s profesionalnim ciljevima, Lučićeva knjiga može poslužiti kao vrhunski znanstveni autoritet za pitanja hrvatske protukomunističke gerile i masovna stradanja hercegovačkih Hrvata u prvim godinama poraća.

Zvonimir Herceg